

ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У МУЗИЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ М.В.ЛИСЕНКА

М.Маріо

В умовах відродження нашої держави, її національної культури і традицій громадськість останнім часом гостро відчула нагальну потребу у створенні духовних скарбів, в одухотворенні свого життя. Система освіти, як головна рушійна сила оновлення фізичного та духовного розвитку суспільства, повинна цьому сприяти. Зважаючи на це, варто було б синтезувати сучасні пошуки та найкращі.

Йдеться зокрема про релігію. Дослідники визнають релігійність українського народу як одну з найважливіших рис його менталітету. Найбільш прогресивною галуззю духовної культури України початку ХХ ст. була освіта, якою керувала православна церква Православ'я, як культурологічний феномен, відіграло визначну роль у формуванні української нації, у становленні та розвитку різних сфер національної культури, зокрема освіти, архітектури, книгозбирання, поезії, музики.

Досліджуючи проблеми впливу духовної музики на гармонійне виховання особистості, в архівах знаходимо відомості про те, що головним завданням церковних шкіл було моральне, естетичне і патріотичне виховання. Дітям прищеплювалася повага до старших, милосердя до ближнього, любов до праці та справедливості. Церковний спів був обов'язковою навчальною дисципліною. У багатьох номерах часопису "Полтавские епархиальные ведомости" є свідчення про те, що парафіяни одержували велику естетичну насолоду від піснеспівів у виконанні саме дитячого хору. Підкреслюючи величезне етичне значення духовної музики, автори численних статей названого часопису вважали ефективнішим вплив музичного мистецтва від будь-яких кодексів моралі.

Церковна музика з відомих причин довгий час заборонялася, тому протягом останнього сімдесятиріччя наші співвітчизники були позбавлені можливості прилучитися до великого духовного скарбу України. За радянських часів духовна музика взагалі вилучалася з навчально-виховного процесу.

Не обминула така ж доля і релігійні твори М.В.Лисенка, на прикладі яких можна проілюструвати зазначене вище і простежити духовний зв'язок того часу із сьогоденням. Варто хоча б побіжно розглянути значення всебічної діяльності видатного українського митця у контексті педагогічно-виховної проблематики. Досить суттєвим був його внесок у справу виховання мистецтвом. М.Лисенко усвідомлював величезне значення морально-етичного та естетичного виховного впливу музики на становлення особистості. Розглянемо лише два аспекти просвітницько-виховної діяльності М.Лисенка, а саме: його педагогічну роботу і композиторську творчість, зокрема, його релігійні композиції.

У педагогічній сфері роль М.Лисенка надзвичайно велика: він, як відомо, є засновником першої української музично-драматичної школи. Створення навчального закладу нового типу було відгуком на події першого десятиріччя ХХ століття, коли шкільна система взагалі і середня її ланка зокрема розвивались у річищі боротьби прогресивних діячів української культури за національно-демократичні ідеали. Рух за існування українських шкіл об'єднував представників різних верств населення навколо діяльності товариств "Просвіти". Мережа цих товариств охоплювала всю територію Центральної та Західної України.

Створити українську музичну школу М.Лисенко мріяв ще зі студентських років. Свою мрію він здійснив 1904 р. На кошти, зібрані з нагоди святкування у Галичині 35-річного ювілею його творчої діяльності, М.В.Лисенко заснував народну музично-драматичну школу, в якій виховувалися українські музиканти та актори драматичного театру. Освітній заклад М.Лисенка сприяв розвитку в Україні музичного професіоналізму. Про його прагнення вивести українську музичну культуру зі стану аматорства на широкий шлях європейського професіоналізму дізнаємося з листів митця: "...кращих контрапунктистів, як наш люд співаючий, не знайти, який то в ньому сидить запас музичного чуття, здібності, творчості... Але побіч того потрібна загальнолюдська школа музики" [7, с.339].

Відкриття школи і перший день занять стали справжнім великим святом

для учнів і викладачів, здійсненням давньої мрії М.Лисенка. До останньої, миті свого життя М.Лисенко виховував, з його слів, "святиною святинь людського духу музикою" [7, с.295]: майбутніх музикантів - у своїй школі, слухачів - через діяльність керованого ним хорового колективу, де найкращими виконавцями з рідкісними голосами були випускники духовної семінарії й академії [7, с.274].

Значне виховне значення мали й релігійні твори митця. Життя і творчість М.Лисенка - яскравий приклад служіння Батьківщині, народу та вічним ідеалам любові, добра і краси. Він, як і передові мистецько-культурні діячі його часу, власні національно-патріотичні почуття поєднував з релігійним, морально-етичним православним духом свого народу.

У кінці XIX та на початку XX ст. зацікавленість церковним співом посилювалась. "Церква, - писав Асаф'єв, - джерело житейської і релігійної мудрості народу. Вона несла з собою культуру і освіту" [1, с. 17].

У післяжовтневий час ретельне приховування самого факту звертання видатного композитора до духовної музики мало свої негативні наслідки. Лише 1993 р. до 150-річного ювілею композитора за редакцією мистецтвознавця М.Юрченка вийшла збірка "Релігійні твори М. Лисенка". До неї увійшли всі відомі на цей час духовні твори митця: "Діва днесь пресущественного раждает", "Хрестним деревом", "Пречистая діво, мати Руського краю", "Боже великий, єдиний", "Херувимська пісня" і "Камо пойду от лица Твоего, Господи".

Релігійні твори композитора свого часу стали революційними в українській духовній музиці. На відміну від своїх попередників, для яких проблема стильового вирішення лежала у площині традицій російського музичного мистецтва, М.Лисенко підійшов до церковної музики з власного погляду. Ці твори, написані в останній період життя, увібрали в себе кращі риси творчості композитора.

Перше знайомство М.Лисенка з народними побожними піснями відбулося того часу, коли він, працюючи над обробками народних мелодій, зіткнувся з репертуаром лірників і бандуристів. Композитора до глибини душі вразили ці релігійні канти, які характеризувалися яскравим народним колоритом, і митець з

натхненням починає працювати у сфері духовної музики. .

Одним із найкращих творів М.Лисенка вважається "Боже великий, єдиний", який написаний у кінці ХІХ ст. на текст відомого українського поета О.Кониського. "Цей твір був офіційно визнаний духовним гімном української православної церкви Київського патріархату# став виразником віковичних сподівань українського народу, його справжньою "Молитвою за Україну" - писав дослідник духовної спадщини композитора М.Юрченко [4. с.5].

Єдиним віднайденим на цей час суцільним церковним твором М.Лисенка є "Херувимська пісня" - яскравий, образний, гармонійний твір, який відображає риси національного мистецтва через релігійну тематику і насамперед через образ херувимів - найвищого рангу ангелів. Музика насичена духом "церковності", святості, нагадує богослужіння.

Хоровому концерту М.Лисенка "Камо поїду", написаному 1909 р. на текст 138-го псалма Давида, у виконанні хору Київського університету під керуванням О.Кошиця судилося проводити композитора в останню путь. Академік Ф.Колесса, який свого часу листувався з М.Лисенком, так згадував про концерт "Камо поїду": "Цей твір, овієний містичним настроєм, написав покійний, мабуть, у передчуття смерті, сягаючи думкою у вічність і безкінечність" [3, с.26].

Своєю натхненною працею М. Лисенко відкрив нове "вікно" у світ української духовної музики. Його релігійні твори - це приклад того, як сакральні риси українського музичного мистецтва проявилися в їх зв'язках із церковними піснеспівами. Доцільно згадати: ще у період Київської Русі могутність традиції хорового співу мала величезний вплив на церковно-музичний побут.

На превеликий жаль, Україна, не маючи державної незалежності, завжди була меншовартісною частиною іншої держави, тому духовні твори Д.Бортнянського, М.Березовського» А.Веделя сприймалися як зразки російської музичної культури. Край цьому поклав М.Лисенко, але до кінця ХІХ ст. він не мав гідних продовжувачів. Тільки на початку ХХ ст. молоді композитори -

серед яких його учні й послідовники К.Стеценко, О.Кошиць, Я.Яциневич, М.Леонтович та ін., - стали впроваджувати в життя творчі ідеї М. Лисенка і водночас розвивати традиції українського хорового співу. Таким , чином, старі українські пісні були значно модифіковані саме церковним співом і кількість їх прихильників постійно зростала. Це природно, бо українському народові, якому властиві релігійність і співучість, церковний спів є особливо близьким.

Змінилися часи, але людська сутність із притаманним їй тяжінням до прекрасного, до вічного залишалася незмінною. Духовність людини пов'язана зі здатністю повноцінно сприймати твори мистецтва. Тому одним із основних завдань сучасного вчителя музики є вміння -ознайомити, навчити слухати та розуміти духовну музику, за допомогою найкращих зразків якої діти збагачуватимуться і вбиратимуть у себе досвід загальнолюдських надбань.

У час національного відродження духовна музика як невід'ємна частина українського мистецтва повинна зайняти належне їй місце у програмах навчальних закладів.

1. *Асаф'єв Б.* Русская музыка XIX - начала XX ст. - Л.: Музыка, 1963.
2. Історія української музики: У 6 т. - Т. 4. 1917 - 1941. - Київ: Наукова думка, 1992.
- 3.*Колесса Ф.* Спогади про Миколу Лисенка. - Львів: Вільна Україна, 1978.
- 4.*Лисенко М.В.* Релігійні, твори для мішаного хору. - Дрогобич: Відродження, 1993.
- 5.Полтавские епархиальные ведомости. - 1893. — № 13.
- 6.Полтавские епархиальные ведомости. - 1893. - № 22.
7. *Товстуха Є.* Микола Лисенко. - К.: Радянський письменник, 1988.